

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Není úspěchu bez dvojtečky

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2013

Autor: Miroslava Fejtová

VI. ročník

Poděkování

Poděkování patří především mým pracovním kolegům, kteří mě každým dnem seznamují s právem, aby bylo i mým dobrým známým, nikoli nepřítelem.

Děkuji.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Praze dne

.....

Miroslava Fejtová

Obsah

1. Boj s paragrafy	5
2. Jak se vede válka slovy	5
3. Kdo bude vítěz	6
4. O čem je řeč.....	6
4.1 Americký právní realismus	7
4.2 Tomáš Sobek	9
5. Pod vládou lidu.....	10
6. Když boj započne	11
6.1 „Chlapci a chlapi“ a jejich hádky	11
6.2 Zbraně úředníka.....	15
6.3 Když není na zaplacení	16
APPENDIX	18
ZÁVĚR.....	18
7. Vyzrálý vyzraje	18
Seznam použitých právních zdrojů	20

ÚVOD

1. Boj s paragrafy

Právní formalismus je poměrně bezbřehý právní pojem, výraz označující postoj k interpretaci práva. Je nasnadě se ptát, jaký je tento postoj? Ovšem ani díky soudní interpretaci, odborným publikacím a článkům, ani názorům právních teoretiků nelze zcela jednoznačně říci, zda existuje jedna, byť zcela obyčejná definice, vůči níž by se jiný neohradil. Tzv. právní formalismus je nástrahou pro všechny ty, kteří s právem mají co do činění.

Autorka se během své praxe při studiu v určitých typech řízení setkala s odmítnutím právního úkonu soudem, byť odůvodnění odmítnutí nebylo z logického pohledu zcela na místě, nicméně bylo v naprostém souladu s poněkud (v tomto případě obskurními) právními předpisy.

Právnícká veřejnost má ovšem dozajista obšírné možnosti, aby vyzrála nad nástrahami právního světa, kde vládne nepřístupný a složitý právní jazyk, přestože právě tento právní jazyk je z velké části stejný jako běžná mluva, pojmosloví může být zavádějící. Stejný komunikační kód nemusí nutně být zárukou porozumění. Za pomoci komentářů, soudní judikatury, odborných článků a stanovisek se pralesem všemožných paragrafů dostane znalý člověk do kýženého cíle; a totiž bez metafor, jeho podání skončí na soudu jako řádně doručené a přijaté, bez usnesení o doplnění, bez usnesení o odmítnutí, bez usnesení o zastavení řízení.

Obyčejný člověk, právní laik, se ale nachází v nezáviděníhodné situaci, pokud je zkrácen na svých právech, chce dojít nápravě a nabízí se mu *jen* složitosti zákona, kde v mnoha případech nebude dostačující logické uvažování, ale praktické zkušenosti s jazykem tohoto zákona.

2. Jak se vede válka slovy

Všeobecně známé přísloví říká, že chybami se člověk učí. Zajisté pravdivé pořekadlo; platí ale například i na případ fyzické osoby - úpadce, který si najme advokáta a ani ten nedokáže bezchybně napsat návrh na zahájení insolvenčního řízení? Nebo zde bude platit, že je to jako boj s větrnými mlýny, dokud budou soudci příliš dbát na naprosto precizním, až

bezduchém, výklad právních norem a odhlédnou od samotného smyslu práva, pominou význam spravedlnosti, účel zákona?

Zamítavá usnesení budou pak poučením pro tyto advokáty, a ti budou tedy tak dlouho chodit *s dalšími džbány pro vodu, až se ucho nového džbánu neutrhne a voda bude donesena*. V zamítavých usneseních totiž soud poskytne v odůvodnění vysvětlení, proč ten který návrh nemůže být přijat a jaké důsledky pak například ta která chyba v návrhu bude mít.

V dalším podání, poučen chybami, se dostane o krok dál a insolvenční řízení může být zahájeno.

3. Kdo bude vítěz

Otázkou zůstává, kdo je v tomto boji vítězem. Předně musí být totiž zodpovězeno, zda vůbec spor o formální náležitosti podání, návrhů, žalob, soudních přípisů, přihlášek pohledávek, je bojem, který má různý cíl, a může být vůbec z podstaty věci bojem být nazván, zda se nejedná jenom o různý pohled na tutéž věc, pohled z různých úhlů, z jiné perspektivy.

Cílem této práce je přiblížit, jestli „právní formalismus“ je vždy pejorativní označení, nebo se jedná jen a pouze o snahu být v souladu s právem, což, s přivřením očí a v úctě ke Kodexu¹, je denní chléb každého právníka.

Porovnáním různých právních odvětví, práva občanského hmotného, občanského procesního, obchodního práva a správního práva a v neposlední řadě v oboru práva insolvenčního, se pokusíme nalézt odpověď, co je to skutečně právní formalismus.

ČÁST A

4. O čem je řeč

Pojem formalismus² znamená lpění na formě, tvaru, vnější stránce věci, často bez ohledu na dopad nebo vnitřní stránku věci a její účel. Z tohoto popisu zdá se být formalismus

¹ Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex),

² Z lat. Forma, tvar, vzhled; a formalis tvarový; Ottův slovník naučný

na první pohled pejorativním označením, nicméně Ottův slovník naučný³ v závěru výkladu tohoto pojmu říká, že formalismus v estetice se udržel jako jediný směr vědy distancující se od nepotřebného citového vzrušení; *formalismus jest střízlivý, pozitivní*⁴.

Právní formalismus je pojem, který v českém právním prostředí nemá pevně stanovené hranice, svoji legální definici a odborné názory na něj se často rozcházejí⁵ a vůbec ve světě teorie práva je označením spíše posměšným, až urážlivým⁶. Stejně jako právo samotné nemá jednoduchou definici⁷, nemůžeme právní formalismus definovat jednoduše, ale v několika rovinách – kritické, deskriptivní a sociální. Kritická rovina právního formalismu je nerozlučně spjata se striktním textualismem a doslovným výkladem, kde minimální roli hraje interpretace *argumentum e ratione legis* - účelem a smyslem zákona – ale mnohem podstatnější je *secundum et intra legem* - podle zákona a v souladu s ním. Deskriptivní smysl právního formalismu tkví v pouhém popisu právní teorie a praxe a vynechává veškerá hodnocení. Sociální rovina právního formalismu reflektuje společnost, chování ve společnosti, společenské instituce, právní řád a jeho působení a je právě tou lepší stránkou právního formalismu, totiž reflektuje smysl, cíle právní normy, zobecňuje podmínky existující ve společnosti, bere v potaz konkrétní podmínky jedinečnosti případu⁸.

Následující podkapitoly nahlíží na právní formalismus z historického hlediska a současně pohledem různých právních osobností a směrů.

4.1 Americký právní realismus

Právní formalismus jako označení něčeho (potažmo formalista jako označení někoho) je pojem z hlediska většinového názoru neutrální, přesto v určitém prostředí a čase je na něj nahlíženo jako na pojem negativní, až hanlivý.

³ Ottův slovník naučný, heslo Formalismus – viz formismus

⁴ Tamtéž

⁵ Kapitola 4.1 Americká právní realismus, 4.2 Tomáš Sobek

⁶ Sobek, T.: Argumenty teorie práva, s. 235

⁷ Viz k tomu Gerloch, A.: Teorie práva, Kapitola I. Fenomén práva

⁸ Nadstandardní metody výkladu; viz k tomu Gerloch, A.: Teorie práva, s. 150n.: Boguszak, J., Čapek, J., Veverka, V.: Základy teorie práva a právní filozofie, s. 136n.

Odrasovým můstkem pro vznik právního realismu byla normativní škola, jako jedna z vedoucích právních teorií v 19. století. Normativismus nezkoumá dopad práva na společnost, zkoumá se právo, jaké je, ne jaké má být. Normativismus odděluje teorii od praxe. Tato teorie je striktně ahistorická a má snahu vytvořit konstruktivní systém.

Hlavní proud právního realismu, jenž se staví k formalismu zmíněným negativním způsobem, dominoval ve 20. – 40. letech 20. století v USA a vyhraňuje se proti normativismu jako hlavnímu směru 19. století, totiž proti tomu, že právo je odvoditelné z daných právních předpisů za jakýchkoli okolností, v jakékoli společnosti, totiž proti tomu, že není možné, aby stejný text znamenal v jiné společnosti něco jiného. Právní realismus vychází z pragmatické právní filozofie a reaguje na formální – mechanický přístup⁹ k právu a zastává názor, že právo není stroj, ze kterého přidáním jakýchkoli „součástek“ (rozuměj fakta, okolnosti případu) vypadne vždy předem jednoznačně daný „výrobek“ (rozuměj právní aplikace té které normy)¹⁰.

Právní realisté upozorňují na to, že právo není jen *jedna strana mince*, je neurčité a plné různých výjimek a že tedy logicky musí připouštět více možností k řešení, což je z jejich strany velký skepticismus vůči právním pravidlům, a proto tvrdí, že konečný výsledek určují právně irelevantní okolnosti. Kritikou formálního přístupu k právu se dostali k tvrzení, že právo je do určité míry vytvářeno i osobností soudců, kteří pouze nesoudí různé kauzy, ale vnášejí do případu své vlastní nálady, názory a postoje. Tvrdili, že soudci nerozhodují primárně na základě právních pravidel a jejich interpretace, nýbrž pod vlivem svých osobních vlastností, smyslu pro fair-play, předsudků, původu, osobního životního úspěchu, totiž na základě naprosto neprávních okolností.

Rozhodování ryze na základě právních norem bez hodnocení účelu a smyslu zákona bylo podle právních realistů zásadní chybou, když nebyly hodnoceny společenské aspekty¹¹,

⁹ Mechanical jurisprudence – zavedl zakladatel sociologické právní vědy Roscoe Pound (1870 – 1964) pro označení soudní praxe, kdy soudci jako mechanici aplikují precedenty bez rozmyslu o jejich možných důsledcích

¹⁰ Sobek, T.: Argumenty teorie práva, s. 235

¹¹ Kauza ústavnosti právní regulace před Nejvyšším soudem v USA v roce 1905 – Oregon vs. „pradleny“ – v kauze chtěl stát Oregon prosadit omezení pracovní doby pradlen na 60 hodin týdně a jako jeden z argumentů byl použit popis dopadu práce na zdraví pradlen od lékaře coby znalce. Strhla se diskuse, zda je vůbec možné, přijmout názor znalce jako důkaz. Soudci došli k názoru, že ano. Omezení pracovní doby pradlen nebylo podle soudu zásahem do smluvní svobody stran. *Brandeis Brief* prokázání účelu zákona. Například ve vodách českého

příčemž nejdůležitějším aspektem je fakt, že právo není samoučelné, neboť má sloužit společenskému účelu, a proto nikdy není a nikdy nebude izolováno od jiných věd.

Právní realismus jako většina „velkých“ hnutí měla i své vnitřní neshody. Všichni se sice shodli na tom, že klasické právní myšlení zapomnělo na kontakt se skutečností, se světem, ale dělili se v názoru, zda jsou soudci ovlivňováni společenským prostředím, aby pak jejich rozhodnutí bylo předvídatelné¹², anebo zda soudní rozhodování determinuje pouze jedinečná osobnost soudce¹³.

Lze uzavřít, že ať už soudcovské rozhodování ovlivňuje podvědomí, osobnost soudce či společenská situace, právní realismus vnesl do právního vývoje osobní faktor, do středu zájmu dění postavil osobnost soudce jako takovou a současně obrátil pozornost na zkoumání společnosti ve vztahu k právu.

4.2 Tomáš Sobek

Tomáš Sobek je toho názoru, že právní formalismus je uměle vytvořený pojem, nepřítel, proti kterému se právní realisté začali vymezovat až poté, co si tento pojem sami vymysleli¹⁴, neboť se domnívá, že nelze říci konkrétní osobu, či dokonce osoby, které by promlouvaly ústy právního formalismu a které by o tomto vedly diskuze s právními realisty, či snad obhajovaly mechanickou jurisprudenci. Spor o právním formalismu se tedy v podstatě nekonal.

Přesto, že má Sobek za to, že tento uměle vytvořený pojem nemá skutečné zastánce, zmiňuje osobnosti, které se cítí být formalisty a sami tak o sobě hovoří, ačkoli podle něj mají s americkým právním formalismem společné pramálo.

Ústavního soudu je pozvání zákonodárce k osvětlení účelu zákona v očích některých stále kontroverzní způsob. I v 21. století.

¹² Zástupci sociologického křídla byli např. Herman Oliphant, Karl Llewellyn, Felix Cohen; pravidlo + fakta = rozhodnutí

¹³ Zástupci psychologického křídla byli např. Jerome Frank, Joseph Hutcheson; pravidlo + osobnost = rozhodnutí

¹⁴ Sobek, T.: Argumenty teorie práva, s. 236

5. Pod vládou lidu

Demokratický právní stát má několik hlavních charakteristických a notoricky známých rysů. Jednak se jedná o stát, kde je kladen důraz na legalitu, vázanost státu právem. Demokratický právní stát staví do popředí nezadatelná lidská práva a zakotvuje tripartitu moci.

Souvislost s právním formalismem je poměrně nasnadě. Současný právní stát nemá jinou volbu než být demokratický, stejně tak demokratický právní stát nemůže než být právní¹⁵. Velmi těsně spjata s charakterem demokratického právního státu je legalita, vláda zákona, totiž *takový způsob tvorby, interpretace a aplikace práva, kdy moc se sama omezuje, klade si pravidla způsobů své realizace, která současně vytváří limity, jež nemůže překročit*¹⁶ a zároveň je této zákonnosti podřízeno obyvatelstvo.

Protože tento demokratický právní stát kooperuje s právem, je jasné, že tedy i pro něj budou důležité právu vlastní duchovní hodnoty, jako je svoboda, rovnost, jistota a spravedlnost. Pro účely této práce je třeba vyzdvihnout právě jistotu, přesněji řečeno právní jistotu, jako hodnotu moderního práva, potažmo moderní společnosti. V učebnicích teorie práva se setkáváme s několika definicemi „právní jistoty“, v zásadě se ale velmi jednoduše dá říci, že se jedná o pojem, který znamená „obyčejnou“ možnost spolehnout se na dodržování zákonnosti státem a důvěru v to. Tato strohá poučka v sobě obsahuje několik důležitých částí, pročež je podstatná ta část právní jistoty, že bude tvořeno dobré právo.

Zamyslíme-li se totiž čistě pragmaticky, co je to dobré právo, vezmeme-li v potaz, že je určeno obyvatelstvu, které je ve skrze složené z právních laiků, měla by hlavním měřítkem být jasnost právních norem, které jsou tvořeny¹⁷. Většinou se totiž stává, že adresáti znají pouze jazyk té normy, nikoliv pak právní jazyk a že tedy jediným pojítkem je právě komunikační kód mezi normotvůrci a občany. Je tedy důležité, aby napříč právními odvětvími platily určité formální aspekty – bezmezerovitost, nerozpornost, obsahová konzistentnost, a

¹⁵ Gerloch, A.: Teorie práva, s. 228

¹⁶ Gerloch, A.: Teorie práva, s. 215

¹⁷ Pro účely práce není toliko podstatné, že dobré právo odpovídá mnohosti cílů a zájmů té které společnosti, že je stát při tvorbě omezen základními principy právního státu a demokratickými hodnotami.

jedná-li se o právo, pak tato formálnost bude formálností právní, tj. jinými slovy, právní formalismus je do určité míry žádoucí.

Požadavek právní jistoty, tj. určité formálnosti právních norem, se ovšem při vehementní snaze o jeho naplnění může stát důvodem, proč právní formalismus nebude a priori neutrální pojem. Ve chvíli, kdy bude právo jasnější než jasné, formálnější než formální, může se jednoduše stát pro adresáty absolutně nečitelné, nesrozumitelné a nepoužitelné.

ČÁST B

Jakmile dojde na samotné čtení právních předpisů, narazíme snad ve všech právních oborech na ustanovení, která formalizují nějaké postupy a chování. Dávají tvar tomu, co má být. Dělalí právní instituty právními instituty, neboť bez těchto hranic, by bylo právo beztvaré. Lze tedy vůbec dojít k případům, kdy formální nedostatky skutečně blokují postup ke kým cílům, jimiž může být jakékoli podání na soud, insolvenční návrh apod.?

6. Když boj započne

Odlišnosti právních odvětví vyplývají z vývoje společenských vztahů, a proto některé instituty a úprava právních vztahů jsou v mnohém podobné, ale přesto se rozcházejí v tom, zda dovolují stranám projevit svou vlastní vůli nebo striktně nařizují podmínky toho kterého postupu.

V následujících kapitolách se zaměříme na jednotlivá právní odvětví a „působení“ právního formalismu na vztahy, která tato odvětví upravují.

6.1 „Chlapci a chlapi“ a jejich hádky

Obecná úprava občanskoprávních vztahů klade důraz jak na formu právních úkonů, tak na jejich obsah. § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), stanoví, že *neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům*, z čehož je jasné patrné, že se jedná o vnitřní stránku věci, posuzuje se, k čemu právní úkon směřuje.

Naopak právě § 40 občanského zákoníku trvá na formě právního úkonu, který, nebude-li zákonem stanovená forma dodržena, bude neplatný. Občanský zákoník sice vychází

z principu bezformálnosti právních úkonů, výjimečně se ale určitá forma k platnosti právního úkonu požaduje¹⁸. Tuto formu může určit buď zákon, či dohoda smluvních stran, přičemž je patrné, že *zákon vyžaduje určitou formu právního úkonu tam, kde právní úkon má pro subjekty závažnější účinky a kde je kladen důraz na právní jistotu subjektů a ochranu třetích osob*¹⁹. Písemná forma může být buď prostá, kde náležitostí je písemnost a podpisy subjektů právního úkonu, nebo forma zpřísněného zápisu, tj. úředního zápisu²⁰.

V občanskoprávních vztazích tedy toliko nedodržení zákonem předeepsané formy činí úkon neplatným, a to buď relativně, nebo absolutně, což záleží na tom, zda nebyla dodržena předepsaná písemná forma nebo úřední zápis stanovená zákonem či dohodou smluvních stran. Nelze tedy říci, že by právní formalismus byl v těchto případech pejorativním označením, když sledovaným účelem je právě ochrana zájmů subjektů právních úkonů.

Obchodní právo, které je sice z hlediska posouzení subjektů právních vztahů od občanského práva odlišné, vychází ze stejných principů bezformálnosti a ze stejných zákonem stanovených výjimek určujících formu právního úkonu jako právo občanské.

Jakmile dojde na spor vyplývající ať už z občanskoprávních, obchodněprávních, pracovněprávních nebo rodinných vztahů²¹, soudy rozhodují v občanském soudním řízení podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „občanský soudní řád“).

Ani občanský soudní řád není výjimkou, a některá ustanovení formalizují procesy v něm zakotvené. Základními formalizujícími ustanoveními jsou §§ 41, 41b a 42 občanského soudního řádu, ta upravují formu úkonu účastníků; a §§ 152, 167, 175, 175a a 176, která upravují formální stránku rozhodnutí. Z tohoto výčtu je zřejmé, že požadavek určitého formalismu není postaven pouze vůči recipientům právních norem, ale že zákon rovněž zavazuje soudy, jakožto státní orgány, na které je delegována část státní moci.

Obdobně jako úprava občanského zákoníku, § 41 občanského soudního řádu upravuje možnost provádění úkonů jakoukoli formou, pokud zákon nestaví jinak. V tomto kontextu se

¹⁸ Občanský zákoník. Komentář., s. 255n demonstrativně vypočítává, kde je písemná forma výslovně stanovena (převod nemovitosti je významným právním úkonem, proto s ním je spojen požadavek písemné formy, atd.)

¹⁹ Občanský zákoník. Komentář., s. 255

²⁰ § 40 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²¹ § 7 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

jedná o *procesní úkony účastníků adresované soudu k uplatnění procesních práv, splnění procesních povinností, které s takovým projevem právní předpisy spojují*²². Zpravidla se jedná o procesní úkon podání, tj. úkon, který účastník činí, pokud není v přímém styku se soudem v rámci soudního jednání. Ostatní procesní úkony se konají v rámci jednání, a ta jsou prováděna ústně, pokud soud neuloží, že má být úkon učiněn rovněž písemně. Procesní úkon je dle odstavce druhého vždy hodnocen podle jeho obsahu, i když je nesprávně označen, a není rozhodující, co bylo úkonem zamýšleno projevit, nýbrž co bylo projevováno²³. Účinky úkonu mohou být odvolány pouze tehdy, dojde-li odvolání úkonu soudu společně s tímto úkonem²⁴.

Formální stránka podání je ale toliko omezena pouze na formální náležitosti podání stanovené § 42 občanského soudního řádu. V odstavci prvním stanovuje různé druhy forem, ve kterých je možno učinit podání tak, aby bylo řádně přijato a mohlo vyvolat zamýšlené procesní účinky; tj. písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky nebo telefaxem, přičemž u podání telegrafického jsou stanoveny další náležitosti nutné k řádnému přijetí podání. Jak již bylo zmíněno, za formální náležitosti podání jsou považovány náležitosti stanovené odstavcem čtvrtým, přičemž nezáleží na tom, v jakém pořadí budou uvedeny, ale musí z podání jednoznačně vyplývat či musí být bez pochybností jednoznačně odvoditelné.

Nedodržení formálních náležitostí v procesním úkonu účastníka se dá zhojit na výzvu soudu k opravě podání, a to tak, že ve výzvě bude účastník poučen, jak je třeba opravu či doplnění provést a zároveň mu k tomu účelu bude stanovena lhůta. Poučovací povinnost o opravě či doplnění podání se nevztahuje na poučení o hmotném právu, neboť to by bylo návodem, jak ve věci uspět, což je v rozporu s principem rovnosti účastníků, nýbrž pouze na poučení např. o tom, jaké údaje doplnit, atd. Pokud účastník přes výzvu soudu řádně neopraví či nedoplní své podání, kterým se zahajuje řízení, soud jej odmítne (jedná-li se o nedostatek, pro který nelze v řízení pokračovat). Co se týče ostatních podání, k těm soud nepřihlíží, dokud nebudou řádně opravena či doplněna, přičemž lhůta k tomuto účelu je lhůtou soudcovskou²⁵.

²² Občanský soudní řád, Komentář, str. 138

²³ § 41 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád; SJ 69/97

²⁴ § 41 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

²⁵ § 55 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

Soud tedy v případě ostatních podání postupuje tak, jakoby tato podání vůbec nebyla učiněna; přihlížet k nim pro nedodržení formálních náležitostí ze zákona nesmí. Zároveň účastník musí být ve výzvě o možných důsledcích nedoplnění podání řádně poučen.

Hmotněprávní úprava, jak bylo řečeno, neobsahuje formální ustanovení, která by objektivně vzato mohla být označena jako obtěžující. Úprava soudního řízení, tedy procesněprávních úkonů účastníků, se na jednu stranu může pro požadavky na náležitosti podání jevit jako příliš formální, nicméně v tomto případě je to povinnost účastníka sporu, která má pomoci soudnímu orgánu v orientaci ve věci – označení účastníků řízení, příp. označení spisovou značkou a to vše tak, aby nebylo pochyb o tom, o kterou věc se jedná a urychlilo to řešení vzniklého sporu.

V kapitole 5 jsme se zabývali sebeomezením státu, což z praktického hlediska ukazují mj. ustanovení občanského soudního řádu, která upravují formu rozhodnutí. Vedle obecných náležitostí²⁶ rozděluje občanský soudní řád formu rozhodnutí na rozsudek (§ 152n.), usnesení (§ 167n.), platební rozkaz (§ 172n.), elektronický platební rozkaz (§ 174a), evropský platební rozkaz (§ 174b), směnečný (šekový) platební rozkaz (§ 175). Formy rozhodnutí se liší podle toho, o čem a jakým způsobem soud rozhoduje a je tedy povinností soudu, rozlišovat druhy řízení, ačkoli následky soudního rozhodnutí, které se mohou v různých formách rozhodnutí lišit²⁷, se dotýkají účastníků řízení. I zde autorka spatřuje formálnost spíše jako způsob, jak vnést do věci řád a pravidla a dbát na ochranu oprávněných zájmů žalobce např. tím, že ve zkráceném řízení za splnění oněch formálních náležitostí, rozhodne ve věci samé vydáním (elektronického) platebního rozkazu.

Celkově tedy ani právní formalismus v občanském soudním řádu není ničím, co má komplikovat možnosti uplatnění subjektivních práv účastníků.

²⁶ § 42 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

²⁷ Např. doručení elektronického platebního rozkazu je možné pouze do vlastních rukou, není možné náhradní doručení, oproti tomu doručení rozsudku je možné náhradní cestou, tj. vyvěšením na úřední desce

6.2 Zbraně úředníka

Úředník coby zaměstnanec státu, jako zaměstnanec správního orgánu²⁸, vystupuje jako delegovaný nositel státní moci a vykonává ji v souladu s právními předpisy, především dle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen „správní řád“) a má tedy pro výkon svých povinností určité zbraně (rozuměj pravomoci). Zda jsou zbytečně formálními či jsou v souladu principem právní jistoty, potažmo právní jistoty, se pokusíme nastínit v následujících řádcích.

§ 4 – není sice formalizujícím ustanovením, nicméně naznačuje, že činnost správních orgánů je tu především proto, aby sloužila. A contrario můžeme čistě teoreticky vyloučit formální nástrahy.

Formální náležitosti podání směřující vůči správnímu orgánu upravuje § 37 správního řádu. Toto ustanovení předepisuje v podstatě totožné požadavky na podání jako v občanském soudním řádu, a totiž vše, co se týče označení podání, označení účastníků, formy podání (ústní, do protokolu, elektronicky²⁹). V občanském soudním řízení při nenaplnění zákonných náležitostí soud vyzývá k opravě či doplnění, ale není oprávněn poskytnout hmotněprávní rady. Soudní řád v odstavci třetím stanoví, že správní orgán pomůže podateli nedostatky či vady odstranit, přičemž dává správnímu orgánu na výběr dvě možnosti, jak postupovat; (i) pomůže podateli nedostatky odstranit, což přichází v úvahu při osobním jednání s podatelem, nebo (ii) podatele vyzve a k opravě poskytne přiměřenou lhůtu³⁰. V odstavci čtvrtém následuje výčet forem podání – písemně nebo ústně do protokolu a specifikuje další rozdělení písemného podání na elektronické se zaručeným podpisem, dálnopisem, telefaxem, veřejnou datovou sítí (tj. emailem), za předpokladu, že takové podání bude do 5ti dnů potvrzeno písemnou formou nebo ústně do protokolu. Stejně jako v občanském soudním řízení nebude správní orgán oprávněn k nedoplněným podáním přihlížet. Odstavec čtvrtý je dostatečně specifický, a proto v případě nedoplnění není správní orgán povinen podatele vyzývat k nápravě.

²⁸ § 1 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád

²⁹ § 37 odst. 4. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád

³⁰ Správní řád. Komentář., s. 151

Forma a obsah rozhodnutí správního orgánu je upravena §§ 67 - 69 správního řádu. Neuvedení náležitostí dle těchto §§ by mohlo způsobit jejich nepřezkoumatelnost, a tedy nezákonnost rozhodnutí³¹. Odstavec druhý § 67 stanoví, že se rozhodnutí vyhotovuje v písemné formě a stanoví-li tak zákon, písemné formy není třeba, a v takovém případě dojde pouze k vyhlášení a zanesení záznamu do spisu s uvedením stanovených náležitostí. Ústně vyhlášené rozhodnutí na žádost účastníka potvrdí správní orgán písemně. § 68 veskrze upravuje, jaké náležitosti má rozhodnutí mít po obsahové stránce – výroková část, odůvodnění, poučení účastníků a podrobnosti jednotlivých požadavků. Z formální stránky je zajímavější § 69, který stanoví, že písemné vyhotovení správního rozhodnutí bude označeno jako „rozhodnutí“³² a dále stanoví náležitosti, toliko formálního charakteru, které písemné vyhotovení musí obsahovat. Současně se ale dbá na skutečný význam rozhodnutí, neboť *chybějící datum, podpis oprávněné úřední osoby nebo otisk úředního razítka není podle judikatury podstatnou vadou*³³ a není proto důvodem pro jeho zrušení.

Ani ve správním řízení není formálnost nijak hmatatelná, a to především pro účastníka tohoto řízení, neboť právě ve správním řízení má správní orgán účastníkovi pomoci řešit nedostatky jeho podání a tedy neulpívá na dodržování přísných formalit, kvůli kterým by řízení mohlo být zastaveno. Opět zákon zavazuje formálními požadavky rozhodující orgány, s čímž jsou spojeny charakteristické znaky pro správní řízení.

6.3 Když není na zaplacení

V současné době ekonomické krize se stále více osob, jak fyzických tak právnických, dostává do situace, kdy nejsou schopni řešit své závazky a podávají návrh na zahájení insolvenčního řízení. Insolvenční návrh může dlužníkovi způsobit rozsáhlou škodu na majetku³⁴, a proto tyto okolnosti reflektovala novela zákona č. 182/2006 Sb., insolvenčního zákona (dále jen „insolvenční zákon“), tzv. protišikanózní novela, která poskytla soudům

³¹ Správní řád. Komentář, s. 286

³² Nebo jiné označení stanovené zákonem - § 69 odst. 1 věta první

³³ Správní řád. Komentář, s. 286

³⁴ § 99 insolvenčního zákona stanoví, kdo odpovídá za škodu způsobenou porušením povinnosti podat insolvenční návrh; dle § 111 dlužník od počátku účinku zahájení insolvenčního řízení je omezen na svých právech, neboť je oprávněn nakládat se svým majetkem v omezeném rozsahu

možnost odmítat vadné insolvenční návrhy a ukládat navrhovatelům pokuty do výše až 50 tisíc korun a zároveň zavádí nástroje k zajištění prostředků na náhradu škody způsobené nedůvodnými insolvenčními návrhy.

Formální vady jsou v insolvenčním řízení, na rozdíl od již probraných řízení, jedním z hlavních důvodů pro odmítání insolvenčních návrhů či přihlášek. Pokud podá vadný insolvenční návrh neprávnický, fyzická osoba, kterou by právní pomoc přivedla ještě do větších potíží, dá se to jistě pochopit, nicméně mnohem větší údiv vzbuzují odmítané insolvenční návrhy, které podává společnost v právním zastoupení. Odmítavé rozhodnutí soudu se děje dle § 128 insolvenčního zákona, a to pouze z důvodu nedodržení zákonem stanovených náležitostí insolvenčního návrhu³⁵, tzv. formálních vad. Je tedy otázkou, zda právní úprava příliš lpí na formálních náležitostech insolvenčních návrhů či se navrhovatelé chovají příliš nedbale?

Ano, insolvenční zákon stanoví velmi podrobný popis³⁶ náležitostí insolvenčního návrhu, ale to především za účelem ochrany dlužníka, neboť jeho každý neuvážený návrh omezuje³⁷. Insolvenční návrh je zvláštním druhem žaloby a stejně jako žaloba dle občanského soudního řádu, i insolvenční návrh musí být úplný, určitý a srozumitelný, ale neobsahuje petit. Soud může insolvenční návrh odmítnout i bez výzvy k odstranění vad³⁸.

Za zmínku stojí judikát Ústavního soudu I. ÚS 563/11³⁹ nebo I. ÚS 189/05⁴⁰, které výslovně odmítají přepjatý právní formalismus, což v případě insolvenčního návrhu může znamenat, že soud např. neodmítne takový insolvenční návrh, kde bude u věřitele/dlužníka

³⁵ §§ 103, 104 a 105 insolvenčního zákona ve smyslu § 3 insolvenčního zákona

³⁶ Viz pozn. pod čarou č. 37

³⁷ Viz pozn. pod čarou č. 35

³⁸ Vyzývá dle § 128 odst. 2 pouze tehdy, nejsou-li k návrhu připojeny zákonem požadované přílohy

³⁹ Jestliže obecný soud aplikuje na daný případ právní předpisy sice formálně souladně s jejich textem, avšak odhlédne od reálných společenských vztahů, dopustí se přepjatého formalismu.

⁴⁰ *Konstantní judikatura Ústavního soudu považuje rozhodnutí obecného soudu za protiústavní, pokud jeho právní závěry jsou výsledkem interpretace a aplikace právních předpisů, jež jsou v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními, interpretace a aplikace, jež vybočují z mezí ústavnosti, svévolné interpretace příslušného ustanovení právního předpisu nebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus).*

chybět identifikační číslo. Naopak věřitelský návrh nebude splňovat obligatorní náležitosti, pokud navrhovatel/věřitel uvede konkrétní určení dalších dlužníkových věřitelů, nikoli však dostatečně určité informace o jejich pohledávkách vůči dlužníkovi, neboť nestačí obecná informace o tom, že závazky jsou po lhůtě splatnosti dobu delší než 30 dnů⁴¹.

APPENDIX

Formalistický přístup musí zaujmout všichni bez rozdílu, pokud přijdou do styku s právními předpisy. Už jen to nejobyčejnější podání na soud musí mít nějaké náležitosti, a to snad není extrémní formalismus, ale jen dodržení určité normy, dodržení nastavených obecných pravidel, obecně konkrétních v určitých typech řízení. Pravidla formalizují, dávají tvar. A to, co nemá tvar, není formální? Právní předpisy mají několik neurčitých právních pojmů, které jsou obecnější než obecné a zákonodárci na jejich výklad nemysleli a ponechali jej pro činnost soudů. Co si ale počne formalistický soudce, který má dbát na *dobré mravy*, posoudit *obchodní zvyklosti* či rozhodující správní orgán při *správním uvážení*?

Je k zamyšlení, jestli jsou obecné právní principy podírající právní řád formální, když jejich výkladu nelze dojít formální cestou, tedy v každém případě za pomoci stejných úvah.

ZÁVĚR

7. Vyzrálý vyzraje

V úvodní části práce bylo snahou nalézt teoretický význam pojmu *právní formalismus*, a to hned za pomoci několika právních teoretiků nebo komparací různých právních směrů. Zvláštní část přináší pohled na formální ustanovení platného práva za účelem posouzení, zda a proč je právní formalismus jako označení bráno negativně.

Při znalosti historických okolností týkajících se avizovaného pojmu a v porovnání s rozbohem českých právních předpisů, je nasnadě říci, a tedy dát za pravdu panu Zdeňku Kühnovi, že právní formalismus není nijak hanlivý výraz, kterým jsou někteří z právního světa častováni.

⁴¹ Viz k tomu rozsudek Nejvyššího soudu, sp. Zn. 29 NSČR 14/2011 ze dne 21. 12. 2011

Právní formalisté i ti, kteří se cítí být tímto označením uraženi, vykládají právo po svém, přestože právní formalista vyloží za pomoci standardních metod právo vždy stejně mechanicky, dojde ke stejnému závěru, *antiformalista* s ohledem na účel toho kterého právního institutu *možná* dojde leckdy k závěru jinému. Nelze ale jednoznačně a obecně říci, co je špatný přístup, neboť rovnocenné a spravedlivé bude to, co za rovnocenné a spravedlivé uzná společenská většina. Nelze ani říci, že právní formalismus neexistuje, i když vše, co se na první pohled zdá být příliš formálním (např. právní úprava insolvenčních návrhů), má ve své podstatě za cíl jen a pouze chránit zájmy „slabší a ohrožené“ strany, a proto nastavuje taková „formální“ pravidla, která mnozí snad ze své lenosti a nedbalosti nehodlají respektovat a berou tedy za svůj význam „právní formalismus“ jako význam hanlivého charakteru, kterým označují vše, co nehraje do karet právě jim?! Soudce je vázán normami, musí být formální a zároveň musí přihlížet k podstatným okolnostem, které ale leckdy s právem nemají nic společného, ale i v tomto přístupu, přístupu k sociálním okolnostem, lze jistě být formální, neboť se hodnotí další jiný systém – morální, ekonomický, etický, hodnotový...

Závěrem lze říci slovy jednoho z amerických právních realistů: „*Život práva není a nikdy nebyla logika, ale zkušenost*“⁴². Je nutné vždy brát v potaz účel a smysl zákona, i přestože nám tento klade překážky, je nutné brát si tolik, aby nám byl užitečný, a totiž proto, že ten, kdo je s právem opravdový přítel (*má zkušenosti*), má za přítele i právní formalismus, neboť musí vědět, že tu formalismus není proto, aby škodil, nýbrž aby pomáhal.

Formalismus je dobrý, dokud je pragmatický.

⁴² O. W. Holmes, zakladatel amerického právního realismu

Seznam použitých právních zdrojů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 182/2066 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář, Praha: C. H. Beck, 2001

Drápal, Bureš a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009

Jemelka, L., Pondělíčková, K., Bohadlo, D.: Správní řád. Komentář. 3. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

Seznam použité odborné literatury

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva, Praha: ASPI Publishing, 2004

Boguszak, J., Čapek, J., Veverka, V.: Základy teorie práva a právní filozofie, Praha: CODEX 1996

Gerloch, A.: Teorie práva, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007

Sobek, T.: Argumenty teorie práva, Praha, : Ústav státu a práva, 2008

Sobek, T.: Nemorální právo, Praha

Internetové zdroje:

www.nsoud.cz

<http://jinepravo.blogspot.cz/>